

"ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ"

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 18 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2021

**ΟΙ ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΙ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ. ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑ Η΄
ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ ΣΤΗΝ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ;**

Δρ. Μαρία ΜΥΛΩΣΗ

Δικηγόρος, DESS, Δρ. Εφαρμοσμένης Πληροφορικής
Μεταδιδακτορική ερευνήτρια Πανεπιστημίου Μακεδονίας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

II. Η έννοια της «προβλεπτικής» δικαιοσύνης

1. Οντολογική Θεώρηση

1.1 Legal Analytics

1.2 Εφαρμογές μηχανικής μάθησης στη Δικαιοσύνη

2. Νομική Θεώρηση

2.1 Η προσέγγιση του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων 2016/679 ΕΕ και της Οδηγίας 2016/680 ΕΕ

2.2 Οι κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη

2.3 Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους

3. Ηθική Θεώρηση

III. Τελικές σκέψεις

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η προσπάθεια υπαγωγής του ανθρώπινου συλλογισμού σε κωδικοποιημένη «ορθή σκέψη» με σκοπό την εξαγωγή ορθών συμπερασμάτων αποτελούσε ήδη από την εποχή του Αριστοτέλη¹ σταθερό ζητούμενο για την εξέλιξη του ανθρώπου. Η αναντίρρητη διαδικασία συλλογισμού υλοποιήθηκε με τη χρήση αλγορίθμων² μέσω της σχεδίασης ευφύων υπολογιστικών συστημάτων τα οποία επιδεικνύουν χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη νοημοσύνη στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Το νέο πληροφοριακό περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί τις τελευταίες δεκαετίες με την εξέλιξη του διαδικτύου, τη διάθεση άφθονης υπολογιστικής ισχύος, την ευρεία διάχυση της πληροφορίας, την επεξεργασία δεδομένων μεγάλης κλίμακας (big data) και τη διείσδυση των υπολογιστικών συστημάτων σε συσκευές ευρείας και καθημερινής χρήσης, εξέλιξαν τη μηχανική μάθηση και οριοθέτησαν την Τεχνητή Νοημοσύνη³.

Η χρήση των αλγορίθμων ως επακόλουθο της προπεριγραφείσας τεχνολογικής ανάπτυξης⁴, επηρέασε, όπως ήταν επόμενο, όλους τους τομείς της γνώσης, της επιστημονικής έρευνας και της κοινωνικής δραστηριότητας, μετασχηματίζοντας ψηφιακά τις εφαρμογές της υγείας, της οικονομίας, του περιβάλλοντος, της αγροτικής ανάπτυξης, της εκπαίδευσης, της αστυνόμευσης, της δημόσιας διοίκησης, της δικαιοσύνης, δημιουργώντας επί της ουσίας ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης, που επιτρέπει στον πολίτη να αναπτύξει τις ψηφιακές του δεξιότητες, να εργαστεί με ασφάλεια και ταχύτητα στο διαδίκτυο και να γίνει κοινωνός της πληροφορίας που τον αφορά, κατ' εφαρμογή της συνταγματικής διάταξης του 5^Α Σ⁵ τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9Σ, 9^Α Σ και 19Σ, των διατάξεων του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων 2016/679 ΕΕ⁶, της Οδηγίας για την επιβολή του νόμου 2016/680 ΕΕ⁷ και του Ν. 4624/2019⁸.

Η χρήση των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης στο χώρο της νομικής επιστήμης, διευκολύνει και επιταχύνει το σύνθετο επιστημονικό έργο κατά κύριο λόγο του

¹ Κουσουλής, Σ.: Η Αριστοτέλεια Συλλογιστική. Σπουδή στη θεωρία του συλλογισμού, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Β' έκδοση, 2002

² Αλγόριθμος είναι μια πεπερασμένη σειρά ενεργειών, αυστηρά καθορισμένων και εκτελέσιμων σε πεπερασμένο χρόνο που στοχεύουν στην επίλυση ενός προβλήματος.: <http://www.it.uom.gr/project/algprog2002/Kefalaio2/algorithm2.htm>

³ Τεχνητή Νοημοσύνη είναι η επιστήμη που «ασχολείται με τη σχεδίαση και την υλοποίηση υπολογιστικών συστημάτων τα οποία είναι ικανά να μιμηθούν τις ανθρώπινες γνωστικές ικανότητες, εμφανίζοντας έτσι χαρακτηριστικά που αποδίδονται συνήθως σε ανθρώπινη συμπεριφορά, όπως για παράδειγμα η επίλυση προβλημάτων, η αντίληψη και η κατανόηση εικόνων, η μάθηση, η εξαγωγή συμπερασμάτων, η κατανόηση φυσικής γλώσσας», Βλαχάβας, Ι., Κεφαλάς, Π., Βασιλειάδης, Ν. Κόκκορας, Φ., Σακελλαρίου, Η., Τεχνητή Νοημοσύνη, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Δ' Έκδοση, 2020, σελ. 4

⁴ Τάσση, Σ: Η εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης, ΔΙΤΕ (π. ΔΙΜΕΕ) 4 (2018) 484 επ.

⁵ Άρθρο 5^Α Σ: *Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19.*

⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ), ΕΕ L 119 της 4.5.2016

⁷ ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2016/680 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ΕΕ L 119 της 4.5.2016

⁸ Νόμος 4624/2019 : Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, μέτρα εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και ενσωμάτωση στην εθνική νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 137 Α'/29.8.2019

δικηγόρου και του δικαστή ως προς τον εν γένει χειρισμό των νομικών υποθέσεων που αναλαμβάνουν να διεκπεραιώσουν. Αξίζει να αναφερθεί ότι στην περίπτωση της δικαιοσύνης, η τεχνητή νοημοσύνη περιλαμβάνει τόσο τη συναισθηματική νοημοσύνη, την ικανότητα δηλαδή του ατόμου να χρησιμοποιεί τη συναισθηματική του σκέψη ως οδηγό συμπεριφοράς αλλά και την κοινωνική νοημοσύνη, την ικανότητα δηλαδή του ατόμου να αντιλαμβάνεται και να αλληλεπιδρά με το κοινωνικό περιβάλλον. Οι δύο αυτές παράμετροι της τεχνητής νοημοσύνης αιτιολογούν εν πολλοίς και το γεγονός ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να κωδικοποιηθεί a priori όλο το εύρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς οιαδήποτε εμπλεκόμενου σε μία νομική υπόθεση (δικηγόρος, δικαστικός λειτουργός, δικαστικός επιμελητής, δικαστικός υπάλληλος, διάδικος, μάρτυρας). Τα νομικά και ηθικά ζητήματα που εγείρει η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στο χώρο της δικαιοσύνης, επιχειρεί να αναδείξει η παρούσα μελέτη.

II. Η έννοια της «προβλεπτικής» δικαιοσύνης

Η συστηματική χρήση των αλγορίθμων στην ψηφιακή δικαιοσύνη εισήγαγε τον όρο της «προβλεπτικής» δικαιοσύνης. Το περιεχόμενο της προβλεπτικής δικαιοσύνης, το νομικό πλαίσιο που τη διέπει καθώς και τα ηθικά ζητήματα που εγείρει η χρήση της, θα εξεταστούν στις επόμενες ενότητες.

1. Οντολογική Θεώρηση

Ο όρος προβλεπτική δικαιοσύνη (predictive justice), αφορά στη δυνατότητα ενός υπολογιστικού συστήματος που χρησιμοποιεί ένα πλήθος δεδομένων, πολλές φορές ακατέργαστων (μη δομημένων), να τα οργανώσει και να τα συσχετίσει, ώστε με τη βοήθεια της μηχανικής μάθησης⁹ να καταλήξει στο επιθυμητό αποτέλεσμα, είτε αυτό συνίσταται στη σύνταξη ενός «τυποποιημένου» μισθωτηρίου συμβολαίου είτε αυτό αφορά στην έκδοση καταδικαστικής απόφασης ποινικού δικαστηρίου, δυνάμει της οποίας ο κατηγορούμενος για παράνομη πράξη οδηγείται στη φυλακή.

Είναι ωφέλιμο να γίνει διαχωρισμός των δεδομένων από την πληροφορία και τη γνώση, προκειμένου να αναδειχθεί η αναγκαιότητα ύπαρξης ειδικών μεθόδων αναπαράστασης της γνώσης, σε αντίθεση με αυτές που είναι κατάλληλες για τα δεδομένα και την πληροφορία¹⁰.

Ας υποθεθεί ότι σε μία αίτηση έκδοσης διαζυγίου που κατατίθεται ενώπιον του αρμόδιου Πρωτοδικείου, τα δεδομένα ταξινομούνται, οργανώνονται και συσχετίζονται με γεγονότα του πραγματικού κόσμου (πχ. δύο σύζυγοι αιτούνται διαζυγίου). Η πληροφορία αποτυπώνει τα προκαθορισμένα και γενικευμένα πρότυπα (πχ. Ζετής διάσταση κατ' άρθρο 1439.3 ΑΚ) και ακολουθεί η γνώση σε συνδυασμό με τη σοφία του εμπλεκόμενου στην υπόθεση δικαστή που αποφαινεται για την έκδοση ή όχι της απόφασης του διαζυγίου, καθώς το τεκμήριο της Ζετούς διάστασης είναι μεν αμάχητο ωστόσο πρέπει προηγουμένως να ερμηνευθεί στενά και με σαφήνεια η συνδρομή των προϋποθέσεων της διετούς διαστάσεως μεταξύ

⁹ Η μηχανική μάθηση καθιστά δυνατή τη δημιουργία ενός μαθηματικού μοντέλου από δεδομένα, ενσωματώνοντας ένα μεγάλο αριθμό παραμέτρων που δεν είναι γνωστές εκ των προτέρων. Οι παράμετροι διαμορφώνονται σταδιακά κατά τη διάρκεια της φάσης της εκμάθησης, στην οποία χρησιμοποιούνται σύνολα εκπαιδευτικών δεδομένων για να βρεθούν και να ομαδοποιηθούν συνδέσεις. Οι διαφορετικές μέθοδοι μηχανικής μάθησης επιλέγονται από τους σχεδιαστές ανάλογα με τη φύση των δραστηριοτήτων που πρέπει να ολοκληρωθούν (ομαδοποίηση). Αυτές οι μέθοδοι συνήθως ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες: επιβλεπόμενη (από άνθρωπο) μάθηση, μη επιβλεπόμενη μάθηση και ενισχυόμενη μάθηση. Οι τρεις αυτές κατηγορίες συνδυάζουν διαφορετικές μεθόδους συμπεριλαμβανομένων των νευρωνικών δικτύων, της βαθιάς μάθησης, κ.λπ., Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ (CEPEJ), Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 3-4 Δεκεμβρίου 2018 σε: https://www.ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2020/07/CEPEJ_Chart_GR.pdf, σελ. 96

¹⁰ Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π. σελ 189-192

των συζύγων. Αν στο παράδειγμα που προηγήθηκε τίθεται λ.χ. θέμα δικαιοπρακτικής ικανότητας ενός εκ των διαδίκων κατόπιν σχετικής ενστάσεως του έτερου συζύγου, η ερμηνεία του κανόνα δικαίου γίνεται ακόμα δυσκολότερη, καθώς θα πρέπει να τηρηθεί μια διαφορετική και πρόσθετη διαδικασία πριν την έκδοση της απόφασης η οποία θα θεμελιώνεται στην επίδειξη σχετικών εγγράφων, στην προσκομιδή ιατρικής γνωμάτευσης και σε τυχόν πραγματογνωμοσύνη, ώστε να οδηγηθεί ο δικαστής στην έκδοση της απόφασης λύσης του γάμου ή απόρριψης της αγωγής¹¹. Έτσι, μια θεωρητικά «εύκολη» και «τυποποιημένη» ένδικη διαφορά (σύζυγοι με νόμιμο γάμο -> δικαιοπρακτικά ικανοί -> 2 ετής διάσταση-> έκδοση διαζυγίου) μπορεί να εξελιχθεί σε πραγματικό γρίφο για τον εμπλεκόμενο δικηγόρο ή δικαστή.

Αντίστοιχα παραδείγματα και ενδεχομένως πιο σύνθετα μπορεί να παρατηρηθούν στο χειρισμό υποθέσεων στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης¹². Ας υποθέσουμε ότι λ.χ. ισχύει νόμος που στοχεύει στην επιτάχυνση των διαδικασιών απονομής δικαιοσύνης και στην αποσυμφόρηση του όγκου των υποθέσεων που χειρίζεται η δικαιοσύνη και οι διωκτικές αρχές, με αποτέλεσμα τη φυλάκιση του κατηγορουμένου με «συνοπτικές διαδικασίες» εφόσον αποδεικνύεται με αδιαμφισβήτητα στοιχεία η παράνομη πράξη που έχει τελέσει. Έστω ότι ο αλλοδαπός Α, που ζει στην Ελλάδα χωρίς νόμιμα έγγραφα, συλλαμβάνεται από τις διωκτικές αρχές για κλοπή σε υποβαθμισμένη περιοχή όπου παρατηρείται έξαρση της εγκληματικότητας και οδηγείται στη φυλακή χωρίς να δικαστεί ενώπιον του φυσικού δικαστή. Η σύλληψη του κατηγορουμένου πραγματοποιείται λόγω της παράνομης πράξης που τέλεσε και μάλιστα κατά την εξέλιξη της, μέσω των μεθόδων της «έξυπνης αστυνόμευσης» που χρησιμοποιούν οι διωκτικές αρχές, οι οποίες προβαίνουν σε εκτεταμένους ελέγχους με τη χρήση αισθητήρων και έξυπνων συσκευών¹³, drones, καμερών, λήψης φωτογραφιών, σάρωσης γεωγραφικών περιοχών. Στο παράδειγμά μας, ο αλλοδαπός οδηγείται, λόγω ένδειας, για πρώτη φορά στη ζωή του σε παράνομες πράξεις (παράνομη είσοδος στη χώρα και κλοπή) και συλλαμβάνεται. Για την ως άνω παραβατική συμπεριφορά του αλλοδαπού υπάρχουν απτές αποδείξεις που επιβεβαιώνουν την ενοχή του (οπτικό υλικό που τον αποτυπώνει κατά την ώρα της τέλεσης της πράξης, εντοπισμός κλαπέντων αντικειμένων, έλλειψη νομιμοποιητικών εγγράφων που δικαιολογούν την παραμονή του στην Ελλάδα, ομολογία του δράστη). Ως εκ τούτου παρέλκει η διαδικασία της δίκης, με αποτέλεσμα να αποφεύγεται η χρονοβόρα απασχόληση δικηγόρων, δικαστικών υπαλλήλων, μαρτύρων και δικαστικών λειτουργών. Εντούτοις, δεν έχει γίνει σεβαστό το δικαίωμα του κατηγορουμένου στο τεκμήριο αθωότητας και στη δίκαιη δίκη καθώς για το σύστημα της προβλεπτικής δικαιοσύνης δείχνει να είναι «αδιάφορο» το υπόβαθρο του δράστη (υποκειμενική υπόσταση αδικήματος, λόγοι άρσης του αδίκου, ειδικές περιστάσεις, κλπ).

Προφανώς τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν ανήκουν σε φανταστική υπόθεση εργασίας και αποτυπώνουν τη στρεβλή αλλά όχι απίθανη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στο χώρο της δικαιοσύνης. Στον αντίποδα, υπάρχει πλήθος αλγοριθμικών εφαρμογών που χρησιμοποιούνται στην καθημερινή νομική πρακτική και διευκολύνει τα μέγιστα στην ταχεία, ορθή και χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς απονομή δικαιοσύνης. Η διαδικτυακή πύλη της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης¹⁴ είναι το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα δομημένου πληροφοριακού συστήματος στο χώρο της δικαιοσύνης που ελαχιστοποιεί στο

¹¹ Βλ. σχετικά 1262/2018 ΑΠ, Βάση νομικών δεδομένων ΝΟΜΟΣ

¹² Παπαδημητράκη, Γ.: Big Data και αλγοριθμικές μελέτες επικινδυνότητας, ΠοινΔικ 10(2019)1045 επ.

¹³ Μυλώση, Μ.: Τα «έξυπνα» γυαλιά στην εποχή της επαυξημένης πραγματικότητας: Προστατεύοντας τα προσωπικά δεδομένα «ως κόρην οφθαλμού», «Νέες τεχνολογίες στην υγεία: Ιατρικά, νομικά και ηθικά ζητήματα», ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ ΑΠΘ, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2021, σελ. 255-265

¹⁴ e-justice.europa.eu

μέγιστο δυνατό τη γραφειοκρατία και τα έξοδα της διαδικασίας. Ο πολίτης ή ο πληρεξούσιος δικηγόρος του εισέρχεται στην πύλη και διεκπεραιώνει σε σύντομο χρόνο ένα πλήθος υποθέσεων που κατά το παρελθόν ήταν δύσκολο να διεκπεραιωθούν (χρονοβόρες και κοστοβόρες διαδικασίες μετάφρασης, αποστολής και παραλαβής εγγράφων, κλπ). Υποθέσεις πολιτών που αφορούν σε γαμικές διαφορές, σε περιουσιακές διαφορές, σε έκδοση ευρωπαϊκής διαταγής πληρωμής, σε διαδικασία μικροδιαφορών, κλπ, επιλύονται σύντομα και οικονομικά, καθώς ο ενδιαφερόμενος εισάγει τα δεδομένα που κάθε διαδικασία απαιτεί και το σύστημα «δημιουργεί» μια απόφαση, η οποία μαζί με την ανθρώπινη παρέμβαση του φυσικού δικαστή, δρομολογεί τις εξελίξεις στην ένδικη διαφορά. Οι σύγχρονες τράπεζες νομικών πληροφοριών, ομοίως προσφέρουν τα μέγιστα στο σύγχρονο νομικό, η έρευνα του οποίου τις περισσότερες φορές είναι σύντομη και στοχευμένη, συνήθως με τη χρήση λέξεων-κλειδιών, με πρόσβαση σε αναρίθμητο πλήθος δεδομένων με τη βοήθεια της αλγοριθμικής ανάλυσης.

Βασική αποστολή της δικαιοσύνης είναι η υπαγωγή στον κανόνα δικαίου, σύμφωνα με το ρυθμιστικό περιεχόμενο του οποίου, ο νομοθέτης ή εντέλλεται ή απαγορεύει ή επιτρέπει μια συμπεριφορά¹⁵. Γίνεται κατανοητό, ότι με βάση τα παραπάνω, η εκπαίδευση του αλγορίθμου ενός συστήματος μηχανικής μάθησης στα δικαιοδικά υπολογιστικά συστήματα, δεν είναι μια εύκολη υπόθεση, καθώς η αναπαράσταση της φυσικής γλώσσας είναι ακατάλληλη για αναπαράσταση γνώσης κυρίως λόγω της αμφισημίας, των πολλαπλών δηλαδή ερμηνειών που επιδέχεται μια έννοια ή μια διάταξη σε αρκετές περιπτώσεις¹⁶. Η συλλογιστική στα συστήματα κανόνων μπορεί να είναι συνεπαγωγική, επαγωγική ή απαγωγική. Στη συνεπαγωγική λογική δε χωρά αμφιβολία για την ορθότητα του συμπεράσματος, ενώ αντίθετα στην επαγωγική ή απαγωγική λογική η ορθότητα των εξαγόμενων συμπερασμάτων δεν είναι απαραίτητα εγγυημένη, καθώς στην πρώτη περίπτωση η υπόθεση αφορά ένα γενικό κανόνα που εξηγεί τα γεγονότα χρησιμοποιώντας μεγάλο αριθμό παρόμοιων καταστάσεων, ενώ στη δεύτερη, η υπόθεση αφορά ένα συγκεκριμένο γεγονός και για την εξαγωγή του συμπεράσματος αρκεί μία μόνο κατάσταση¹⁷. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι οι αλγόριθμοι δεν μπορούν να αντιγράψουν πλήρως τις δυνατότητες του ανθρώπινου εγκεφάλου, να διαμορφώσουν νομικά επιχειρήματα ή να τυποποιήσουν τη μεθοδολογία νομικού συλλογισμού. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους¹⁸, ο όρος «προβλεπτική δικαιοσύνη» συστήνεται να μην υιοθετείται καθώς είναι ασαφής και ενδεχόμενα παραπλανητικός.

1.1 Νομική Αναλυτική (Legal Analytics)

Η αναλυτική των δεδομένων στο χώρο της νομικής επιστήμης, γνωστή με τον όρο Legal Analytics αποτυπώνει τη διεπαφή μεταξύ του εκάστοτε κανόνα δικαίου, της τεχνολογίας και των υπό επεξεργασία δεδομένων. Αποτελεί κατεξοχήν εφαρμογή μηχανικής μάθησης στη Δικαιοσύνη, όπως θα εξετασθεί στην αμέσως επόμενη ενότητα, εντούτοις, λόγω της σπουδαιότητας της χρήσης της, επιλέγεται από τη γράφουσα να αναλυθεί περαιτέρω.

¹⁵ Τσάτσος, Δ.: Πολιτεία, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2010, σ. 70-73

¹⁶ Βλ. ενδεικτικά τη διάταξη του άρθρου 6.στ του ΓΚΠΔ, που αναφέρει ότι: «η επεξεργασία (των προσωπικών δεδομένων) είναι απαραίτητη για τους σκοπούς των έννομων συμφερόντων που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτος, εκτός εάν έναντι των συμφερόντων αυτών υπερισχύει το συμφέρον ή τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι ελευθερίες του υποκειμένου των δεδομένων που επιβάλλουν την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ιδίως εάν το υποκείμενο των δεδομένων είναι παιδί.....Το στοιχείο στ) του πρώτου εδαφίου δεν εφαρμόζεται στην επεξεργασία που διενεργείται από δημόσιες αρχές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.»

¹⁷ Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π. σελ 196

¹⁸ Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας, ό.π.

Με την ανάλυση δεδομένων, ο νομικός (κατ'εξοχήν δικηγόρος ή δικαστής), «εκπαιδεύεται» να χρησιμοποιεί νομικές πληροφορίες ως δεδομένα και να εφαρμόζει εμπειρικές και επιστημονικές μεθόδους για τη βελτίωση της νομικής έρευνας, το σχεδιασμό καινοτόμων νομικών υπηρεσιών και την επίλυση νομικών προβλημάτων. Ήδη πολλοί δικηγόροι και δικαστικοί λειτουργοί ανά τον κόσμο χρησιμοποιούν λογισμικό ανάλυσης δεδομένων, με ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια, για τη λήψη ακριβέστερων και ενημερωμένων αποφάσεων, την ανάπτυξη μιας στρατηγικής επίλυσης δικαστικών διαφορών που βασίζεται σε ιστορικά αποτελέσματα περιπτώσεων και τα οποία στηρίζονται σε παρόμοια γεγονότα, την αναθεώρηση συμβάσεων, τη διερεύνηση της νομολογίας ή την πρόβλεψη δικαστικών αποτελεσμάτων.

Η αναλυτική των δεδομένων μέσω της εξόρυξής τους (data mining) από διάφορα πληροφοριακά συστήματα υπόσχεται να καταστήσει τη νομική ανάλυση επεκτάσιμη, καθώς οι νομικοί ή οι βοηθοί νομικών επαγγελματιών μπορούν να μελετήσουν σε σύντομο χρόνο εκατοντάδες νομικά κείμενα που υπό άλλες συνθήκες θα απαιτούσε πολύ μεγάλο διάστημα για την ανάγνωσή τους. Οι νομικές πληροφορίες καθίστανται πιο προσιτές και οι νομικές υπηρεσίες μπορούν να παρέχονται αποτελεσματικότερα και ταχύτερα. Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι οι αλγόριθμοι είναι συχνά ανοικτού κώδικα, η πρόσβαση ωστόσο στα νομικά έγγραφα, είναι προσιτή μόνο μέσω παρόχων νομικών υπηρεσιών¹⁹, γεγονός που δημιουργεί προφανώς ανισότητες μεταξύ του νομικού κόσμου. Επιπλέον, όπως ορθά επισημαίνεται στον Χάρτη²⁰, οι προπεριγραφείσες στατιστικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται, αν και επιχειρούν να περιγράψουν το νομικό συλλογισμό, σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να τον αναπαράγουν.

Η αβεβαιότητα ως προς την ποιότητα των δεδομένων τα οποία εξορύσσονται και αναλύονται και τα οποία μπορεί να είναι ανακριβή, ελλιπή ή αναξιόπιστα, η ασάφεια που μπορεί να διέπει τα συστήματα εξαγωγής συμπερασμάτων που τροφοδοτούνται από τα παραπάνω δεδομένα, καθώς και η πιθανή μεροληψία ενός προγραμματιστή, δεν πρέπει να εκφεύγουν της προσοχής των χρηστών της αναλυτικής δεδομένων, πολλώ δε μάλλον στον τομέα της δικαιοσύνης που εκ του ρόλου της οφείλει να προασπίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Για το λόγο αυτό, ο σχεδιασμός των ευφυών συστημάτων των εταιριών νομικής τεχνολογίας, πρέπει να είναι ανθρωποκεντρικός, με τη χρήση αξιόπιστης τεχνολογίας που θα παρέχει διαφάνεια ως προς τις διαδικασίες ανάλυσης δεδομένων και θα υποχρεώνει τον υπεύθυνο επεξεργασίας σε λογοδοσία²¹.

2. Εφαρμογές μηχανικής μάθησης στη Δικαιοσύνη

Η διενέργεια ψηφιακών δικαστικών διαδικασιών, η ηλεκτρονική επικοινωνία μεταξύ διαδίκων, δικαστηρίων και αρχών, η ηλεκτρονική διαβίβαση εγγράφων και η πραγματοποίηση ακροάσεων και διασκέψεων με οπτικοακουστικά μέσα έχουν ήδη καταστεί σημαντικά στοιχεία αποδοτικής δικαστικής διοίκησης σε πολλά κράτη μέλη με εκτεταμένη χρήση λόγω και της πανδημίας COVID-19.

¹⁹ AI and Legal Analytics, Alschner, W., Florian Martin-Bariteau & Teresa Scassa, eds., Artificial Intelligence and the Law in Canada (Toronto: LexisNexis Canada, 2021), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3733957>

²⁰ Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ (CEPEJ), Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 3-4 Δεκεμβρίου 2018 σε: https://www.ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2020/07/CEPEJ_Chart_GR.pdf

²¹ Βλ. σχετικά άρθρο 5 του ΓΚΠΔ, αναφορικά με τις αρχές που διέπουν την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης στον τομέα της δικαιοσύνης ενδέχεται στο μέλλον να είναι ικανά να εκτελούν όλο και πιο περίπλοκα καθήκοντα –εντός του νομικού πλαισίου ενός κράτους μέλους– όπως η ανάλυση, η οργάνωση και η προετοιμασία πληροφοριών σχετικά με το αντικείμενο των υποθέσεων, η αυτόματη πρακτικογράφηση των προφορικών ακροάσεων, η παροχή μηχανικής μετάφρασης, η υποστήριξη της ανάλυσης και της αξιολόγησης νομικών εγγράφων και δικαστικών αποφάσεων, η εκτίμηση των πιθανοτήτων επιτυχίας μιας αγωγής, η αυτόματη ανωνυμοποίηση της νομολογίας και η παροχή πληροφοριών μέσω νομικών διαλογικών ρομπότ²². Η αδιαμφισβήτητη υπεροχή των αλγορίθμων έναντι της ανθρώπινης σκέψης αποδείχθηκε ακόμη μια φορά όταν το 2017 διενεργήθηκε διαγωνισμός (Case Crunch) μεταξύ δικηγόρων και ενός δικηγόρου-ρομπότ όπου νικητής αναδείχθηκε το υπολογιστικό πρόγραμμα, καθώς κατάφερε να κατανοήσει καλύτερα από τους δικηγόρους τη σημασία των μη νομικών παραμέτρων της υπό κρίση υπόθεσης²³. Η ευρεία χρήση της πληροφορικής από τους νομικούς οδήγησε στη δημιουργία νέων βάσεων δεδομένων με χρήση λογισμικού προσαρμοσμένου στις ανάγκες του εκάστοτε εντολέα. Η ιδέα της χρήσης των δικηγόρων ρομπότ, έχει αρχίσει να καταλαμβάνει έδαφος καθώς χρησιμοποιείται ευρέως από δικηγορικούς κολοσσούς. Ενδεικτικά, η δικηγορική εταιρία Baker & Hostetler ανακοίνωσε την πρόσληψη ρομπότ τεχνητής νοημοσύνης με το όνομα «Ross» της εταιρείας IBM, του πρώτου δηλαδή δικηγόρου τεχνητής νοημοσύνης, για να αναλάβει το τμήμα πτωχεύσεων, που απαρτίζεται από 50 δικηγόρους. Το συγκεκριμένο ρομπότ καλείται να χρησιμοποιήσει την τεράστια υπολογιστική δύναμη του λογισμικού της IBM Watson προκειμένου να εισέρχεται σε τεράστιες βάσεις δεδομένων και εν καιρώ να μάθει πώς να εξυπηρετεί καλύτερα τους χρήστες του. Η πρόκληση της κατασκευής του «Ross» ήταν να προγραμματιστεί για να απαντάει σε κανονικές ερωτήσεις και όχι σε κωδικοποιημένες λέξεις, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι οι δικαστικές αποφάσεις είναι γραμμένες σε απλή, καθημερινή γλώσσα και όχι σε στίλβες και γραμμές, κάτι που βοηθάει το λογισμικό να αντεπεξέλθει καλύτερα²⁴.

Οι εφαρμογές μηχανικής μάθησης στη Δικαιοσύνη αποτελούν όλο και περισσότερο μέρος των δικαστικών συστημάτων πολλών χωρών. Ειδικότερα, η ευρεία χρήση των αλγορίθμων ως απαραίτητο «εργαλείο» για την έκδοση της απόφασης σε κάποιες από τις πολιτείες των Η.Π.Α. είναι πλέον υποχρεωτική από τους δικαστές. Ενδεικτικά, το λογισμικό COMPAS²⁵ που αναπτύχθηκε από ιδιωτική εταιρία λογισμικού, στόχο έχει να αξιολογήσει τον κίνδυνο υποτροπής ήδη καταδικασθέντος ατόμου. Από την ανάλυση του αλγορίθμου, διαπιστώθηκε ότι στα άτομα αφροαμερικανικής καταγωγής αποδόθηκε βαθμός υποτροπής δύο φορές μεγαλύτερος από αυτόν σε σχέση με άλλες πληθυσμιακές ομάδες, αποδεικνύοντας πόσο μεροληπτικοί μπορούν να καταλήξουν να είναι οι αλγόριθμοι, ήδη από το σχεδιασμό τους. Ειδικότερα, στην υπόθεση State v. Loomis, ασκήθηκε δίωξη εναντίον συγκεκριμένου προσώπου για επίθεση με πυροβολισμούς μέσα από όχημα και ο κατηγορούμενος αποδέχθηκε την ενοχή του για μικρότερης ωστόσο βαρύτητας εγκλήματα. Το Δικαστήριο, κατά την επιμέτρηση της ποινής, έλαβε υπόψη τον αλγόριθμο υπολογισμού κινδύνου COMPAS, κατά τη διαμόρφωση του αποτελέσματος του οποίου, το φύλο του κατηγορουμένου έπαιξε σημαντικό ρόλο. Με τη βοήθεια του αλγοριθμικού μοντέλου, ο κατηγορούμενος κρίθηκε από το

²² Συμπεράσματα του Συμβουλίου «Πρόσβαση στη δικαιοσύνη - Αξιοποίηση των ευκαιριών της ψηφιοποίησης», Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Βρυξέλλες, 8 Οκτωβρίου 2020, 11599/20, σε: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11599-2020-INIT/el/pdf>

²³ The robot lawyers are here - and they're winning, Cellan-Jones, R., 1.11.2017, <https://www.bbc.com/news/technology-41829534>

²⁴ Meet 'Ross,' the newly hired legal robot, Turner, K., Washington Post, 16.05.2016: <https://www.washingtonpost.com/news/innovations/wp/2016/05/16/meet-ross-the-newly-hired-legal-robot/>

²⁵ COMPAS: Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions

Δικαστήριο ως πρόσωπο αυξημένης επικινδυνότητας, με μεγάλο ενδεχόμενο υποτροπής.

Ο κατηγορούμενος αιτήθηκε πρόσβασης στο πρόγραμμα προκειμένου να λάβει γνώση των παραμέτρων υπολογισμού της «επικινδυνότητας». Σύμφωνα με τη δικαστική απόφαση, η πρόσβαση αυτή δεν επιτράπηκε στον κατηγορούμενο δικαιολογημένα, λόγω των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας της εταιρείας που το διαχειρίζεται, ενώ παράλληλα απορρίφθηκε η ένστασή του περί αντισυνταγματικότητας και παραβίασης του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη. Η δικαστική απόφαση αναγνώρισε ότι λήφθηκε υπόψη από τον αλγόριθμο το φύλο του κατηγορουμένου, κριτήριο που ωστόσο, σύμφωνα με το σκεπτικό της, δεν συνετέλεσε καθοριστικά στη λήψη της απόφασης. Η υπόθεση έφτασε στο Ανώτατο Δικαστήριο του Wisconsin, το οποίο αποφάνθηκε ότι η χρήση του συγκεκριμένου λογισμικού δεν συνιστούσε προσβολή οποιουδήποτε δικαιώματος του κατηγορουμένου, παρά το γεγονός ότι η μεθοδολογία του COMPAS δεν είχε κοινοποιηθεί επαρκώς από την εταιρία που επικαλείται το εμπορικό απόρρητο. Η εταιρία ακόμα και μετά τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν, αρνήθηκε να επιτρέψει σε τρίτους επιστήμονες τον έλεγχο του αλγορίθμου της²⁶. Η ευθύνη του δικαστή, ο οποίος αντιλήφθηκε την «αστοχία» του αλγορίθμου εντούτοις επέμεινε στην απόφαση του, εγείρει σοβαρά ζητήματα ως προς την ορθότητα και την ακεραιότητα της δικανικής του κρίσης.

Σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, τα δικαιοσύνη συστήματα των ευρωπαϊκών χωρών επιλέγουν μια πιο λελογισμένη, θα λέγαμε, χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, σε συνέχεια της συμμόρφωσης με το Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων και της Οδηγίας για την επιβολή του νόμου. Πρόκειται για νομοθετήματα που έχουν διατυπώσει ρητώς στις διατάξεις τους τα όρια για την εξ ορισμού και διά του σχεδιασμού προστασία των δεδομένων (privacy by design and by default) αλλά και για τη μελέτη εκτίμησης αντικτύπου κατά την επεξεργασία των δεδομένων μεγάλης κλίμακας όπως είναι αυτά που εμπεριέχονται στα πληροφοριακά συστήματα της Δικαιοσύνης. Ο βαθμός χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης μπορεί να διαφοροποιείται σημαντικά ανάλογα με τις εφαρμογές στις οποίες συγκαταλέγονται οι εξελιγμένες μηχανές αναζήτησης νομολογίας, η διαδικτυακή (online) επίλυση διαφορών, η συνδρομή στη σύνταξη προσχεδίων αποφάσεων, η ανάλυση των δεδομένων (προβλεπτική ανάλυση, κλίμακες), η κατηγοριοποίηση συμβάσεων σύμφωνα με διάφορα κριτήρια και η ανίχνευση παρεκκλιουσών ή μη συμβατών συμβατικών ρητρών, τα «chatbots» (εφαρμογές συνομιλίας με τον χρήστη) για την ενημέρωση των διαδικών ή την υποστήριξη των επιχειρημάτων τους στη δικαστική διαδικασία²⁷.

Ενδεικτικά, η Εσθονία ανακοίνωσε ότι θα εντάξει στο δικαστικό της σύστημα πρόγραμμα τεχνητής νοημοσύνης, σύμφωνα με το οποίο θα εκδίδει δικαστικές αποφάσεις για υποθέσεις μικροδιαφορών ύψους έως 7.000 ευρώ. Στην περίπτωση αυτή, οι διάδικοι θα εφοδιάζουν μία πλατφόρμα με τα αναγκαία έγγραφα και το πρόγραμμα θα εκδίδει την απόφαση αυτοματοποιημένα. Η Γαλλία, η οποία δείχνει να έχει προβάδισμα στη χρήση τεχνητής νοημοσύνης στο χώρο της δικαιοσύνης έναντι άλλων ευρωπαϊκών χωρών²⁸, όλως πρόσφατα με το διάταγμα 2020-356²⁹, θεσμοθέτησε τη χρήση του αλγοριθμικού μοντέλου DataJust, για μια περίοδο δύο ετών. Πρόκειται για αλγόριθμο που στοχεύει στην ανάπτυξη μιας ενδεικτικής

²⁶CRIMINAL LAW – SENTENCING GUIDELINES – WISCONSIN SUPREME COURT REQUIRES WARNING BEFORE USE OF ALGORITHMIC RISK ASSESSMENTS IN SENTENCING. – State v. Loomis, 881 N.W.2d 749 (Wis. 2016), Harvard Law Review, MAR 10, 2017 (130) 1530-1537

²⁷ Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας,ό.π., σελ.23

²⁸ Βλ. ενδεικτικά σε πίνακα το σύνολο των νομικών υπηρεσιών με χρήση Τεχνητής Νοημοσύνης, στη Γαλλία, στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Δεοντολογίας,ό.π. σελ. 24

²⁹ Décret n° 2020-356 du 27 mars 2020 portant création d'un traitement automatisé de données à caractère personnel dénommé « DataJust », JORF n° 0077 du 29 mars 2020

βάσης δεδομένων αποζημίωσης, χρησιμοποιώντας δεδομένα από υποθέσεις που έχουν ήδη εκδικαστεί από τα γαλλικά δικαστήρια για τραυματισμό θύματος, λαμβάνοντας υπόψη τον τύπο ζημίας, το ύψος της απαίτησης του ζημιωθέντα και το επιδικασθέν ποσό. Αυτό το μοντέλο είναι διαθέσιμο όχι μόνο σε δικαστές, αλλά και σε δικηγόρους, ασφαλιστές και σε θύματα σωματικών βλαβών, προκειμένου να εκτιμηθεί το ποσό της αποζημίωσης που μπορεί αυτά να δικαιούνται, με σκοπό την ενθάρρυνση του εξωδικαστικού συμβιβασμού. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές του αλγορίθμου, τα θύματα θα μπορούν να συγκρίνουν, με πλήρη γνώση των γεγονότων, τις προσφορές αποζημίωσης των ασφαλιστών και τα ποσά που θα μπορούσαν να λάβουν μετά την προσφυγή τους στο δικαστήριο, οι δικηγόροι θα έχουν αξιόπιστες πληροφορίες που θα τους επιτρέπουν να συμβουλευούν εμπειριστάτους πελάτες τους και οι δικαστές θα έχουν ένα εργαλείο που θα τους βοηθά να ποσοτικοποιήσουν τις ζημίες χάρη στην ευκολότερη πρόσβαση σε λεπτομερή δεδομένα νομολογίας. Διευκρινίζεται ότι τα δεδομένα που θα υποστούν επεξεργασία θα προέρχονται από τα δευτεροβάθμια δικαστήρια πολιτικής και διοικητικής δικαιοσύνης που χειρίστηκαν υποθέσεις οι οποίες αφορούν αποκλειστικά αποζημίωση θύματος λόγω τραυματισμού. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων της Γαλλίας (CNIL)³⁰, πριν την ψήφιση του διατάγματος, γνωμοδότησε σχετικά με την 2020-002 απόφασή της³¹ και οριοθέτησε το εύρος και τη φύση των υπό επεξεργασία δεδομένων, τη χρονική διάρκεια τήρησης, τους αποδέκτες των δεδομένων, τα μέτρα ασφάλειας που πρέπει να τηρηθούν καθώς και τα δικαιώματα των υποκειμένων που μπορούν να ασκηθούν αναφορικά με την επεξεργασία των δεδομένων τους από τον αλγόριθμο.

Η χρήση των αλγορίθμων στο μετασχηματισμό της ψηφιακής δικαιοσύνης μπορεί, εφόσον πληρούνται οι αρχές επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων και οι δεοντολογικοί κανόνες αξιοπιστίας του συστήματος τεχνητής νοημοσύνης, να βοηθήσει ουσιαστικά το απαιτητικό έργο των επαγγελματιών της νομικής επιστήμης, αρκεί και οι ίδιοι να είναι ευαισθητοποιημένοι στα ζητήματα που εγείρει η χρήση της τεχνολογίας.

2. Νομική Θεώρηση

Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη είναι θεμελιώδες δικαίωμα και βασικό στοιχείο του κράτους δικαίου, το οποίο αποτελεί μία από τις βασικές αξίες στις οποίες εδράζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση³². Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, προκειμένου κάθε υπόθεση παραβίασης των δικαιωμάτων και ελευθεριών του να δικάζεται δίκαια και δημόσια και το πρόσωπο να έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και την εκπροσώπησή του³³. Οι συνθήκες που

³⁰ <https://www.cnil.fr/>

³¹ Délibération n° 2020-002 du 9 janvier 2020 portant avis sur un projet de décret en Conseil d'Etat portant création d'un traitement automatisé de données à caractère personnel dénommé « DataJust » (demande d'avis n° 19020148), JORF n° 0077 du 29 mars 2020

³² Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, άρθρο 2 (ενοποιημένη), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 202/7.6.2016 : «Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.»

³³ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρο 47, (ενοποιημένος), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 202/7.6.2016: «Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του. Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.»

διαμορφώνονται με τον ψηφιακό μετασχηματισμό οφείλουν να συμπεριλάβουν στο σχεδιασμό τους το δικαίωμα της πραγματικής δικαστικής προστασίας κατ' εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, προκειμένου να βελτιωθεί η αποδοχή των συστημάτων απονομής δικαιοσύνης και να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη του πολίτη στο κράτος δικαίου. Στο πλαίσιο των ρυθμίσεων για την ενεργή συμμετοχή του πολίτη στην Κοινωνία της Πληροφορίας όλοι οι πολίτες πρέπει να ωφελούνται από τις ψηφιακές δυνατότητες και να απολαύουν ίσων ευκαιριών όσον αφορά την ψηφιακή πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και σε δίκαιες διαδικασίες, δικαίωμα που αναγνωρίζεται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες χωρίς διακρίσεις, με έμφαση στις ευάλωτες ομάδες (ενδεικτικά, παιδιά, άτομα με αναπηρία, πρόσφυγες, θύματα εγκληματικών πράξεων) και στα άτομα που στερούνται ψηφιακού εγγραμματοσμού³⁴, προς αποφυγή τυχόν αποδυνάμωσης δικονομικών εγγυήσεων και κοινωνικών ανισοτήτων.

Το εγχείρημα για ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης εκσυγχρονίζει τα δικαστικά συστήματα, κάμπει τους χρονικούς και γεωγραφικούς φραγμούς που δυσχεραίνουν την απονομή της και διευκολύνει το έργο του σύγχρονου νομικού. Εντούτοις, εγείρει σοβαρά νομικά ζητήματα όπως η προστασία προσωπικών δεδομένων αλλά και η ευθύνη σε περίπτωση σφάλματος κατά το σχεδιασμό, την εγκατάσταση ή/και τη λειτουργία ενός πληροφοριακού συστήματος. Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων 2016/679 ΕΕ, η Οδηγία για την επιβολή του νόμου 2016/680 ΕΕ, οι κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη και ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους, παρέχουν τα θεσμικά εκέγγυα για ορθή χρήση των ψηφιακών υπηρεσιών στον τομέα της δικαιοσύνης.

2.1 Η προσέγγιση του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων 2016/679 ΕΕ και της Οδηγίας 2016/680 ΕΕ

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 4 του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων 2016/679 ΕΕ, «η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα θα πρέπει να προορίζεται να εξυπηρετεί τον άνθρωπο. Το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι απόλυτο δικαίωμα· πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τη λειτουργία του στην κοινωνία και να σταθμίζεται με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας. Ο Κανονισμός σέβεται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις ελευθερίες και τις αρχές που αναγνωρίζονται στον Χάρτη όπως κατοχυρώνονται στις Συνθήκες, μεταξύ αυτών την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου».

Ο Κανονισμός στην αιτιολογική σκέψη 20, διευκρινίζει ότι στις δραστηριότητες των δικαστηρίων και άλλων δικαστικών αρχών, το δίκαιο της Ένωσης ή των κρατών μελών θα μπορούσε να εξειδικεύει τις πράξεις και τις διαδικασίες επεξεργασίας σε σχέση με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από δικαστήρια και άλλες δικαστικές αρχές υπογραμμίζοντας ότι η αρμοδιότητα των εποπτικών αρχών δε θα πρέπει να καλύπτει την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όταν τα δικαστήρια ενεργούν υπό τη δικαιοδοτική τους ιδιότητα, προκειμένου να διασφαλίζεται η ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργιών κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων, περιλαμβανομένης της λήψης αποφάσεων. Το

³⁴ Μυλώση, Μ.: Η ανάγκη ψηφιακού εγγραμματοσμού των πολιτών για τη συμμετοχή στην Κοινωνία της Πληροφορίας, σε Δημοσιεύματα έδρας UNESCO διαπολιτισμικής πολιτικής για μια δραστήρια και αλληλέγγυα ιθαγένεια του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Τόμος 8- Δικαιώματα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές, Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις, Θεσσαλονίκη, 2020, εκδόσεις ΑΝΙΚΟΥΛΑ, σελ.517-520

κριτήριο της δικαιοδοτικής αρμοδιότητας των δικαστηρίων, επαναλαμβάνει και η αιτιολογική σκέψη 80 της Οδηγίας. Ο ενωσιακός νομοθέτης δεν οριοθέτησε το κριτήριο ασκήσεως «δικαιοδοτικής αρμοδιότητας», έννοια αρκετά ευρεία αν ληφθεί υπόψη το πλήθος των πράξεων επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που λαμβάνουν χώρα καθημερινά στα δικαστήρια από δικαστικούς λειτουργούς και δικαστικούς υπαλλήλους³⁵. Αν και η διατύπωση περί δικαιοδοτικής αρμοδιότητας οριοθετεί αρνητικά τη δυνατότητα επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων στο χώρο της δικαιοσύνης³⁶, εντούτοις ορθά επισημαίνεται ότι πρέπει να υπάρχει εποπτεία των πράξεων επεξεργασίας δεδομένων, η οποία θα πρέπει να μπορεί να ανατεθεί σε ειδικούς φορείς στο πλαίσιο του δικαστικού συστήματος του κράτους μέλους, το οποίο με τη σειρά του θα πρέπει να διασφαλίζει τη συμμόρφωση με τους κανόνες του Κανονισμού, να ευαισθητοποιεί μέλη των δικαστικών λειτουργιών όσον αφορά τις υποχρεώσεις τους βάσει του Κανονισμού και της Οδηγίας και να επιλαμβάνεται καταγγελιών σε σχέση με τις εν λόγω διαδικασίες επεξεργασίας δεδομένων. Προς την κατεύθυνση μάλιστα αυτή θεσπίστηκε από το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο εσωτερικός μηχανισμός ελέγχου της τηρήσεως των κανόνων της προστασίας δεδομένων³⁷, πρακτική που ενώ προτάθηκε στο σχέδιο νόμου της 1^{ης} Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής (άρθρο 65) για την ενσωμάτωση του Κανονισμού και της Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, εντούτοις δεν συμπεριλήφθηκε στο κείμενο του εφαρμοστικού Νόμου 4624/2019. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εθνικός νομοθέτης, αν και θα μπορούσε να αξιοποιήσει τις «ρήτρες ανοίγματος-εξειδίκευσης» που του παρέχουν το άρθρο 23.1 και η αιτιολογική σκέψη 73 του Κανονισμού, επέλεξε να εξαιρέσει τις δικαιοδοτικές πράξεις των δικαστικών και εισαγγελικών πράξεων και από τον έλεγχο του Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων σύμφωνα με το άρθρο 8.2 του Νόμου 4624/2019, γεγονός που αφενός δημιουργεί κενό εποπτείας σε ευθεία μάλιστα αντίθεση με το άρθρο 8.3 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων³⁸, αφετέρου προκαλεί αιτιολογημένη ανασφάλεια ως προς το σύννομο της εν γένει επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από πλευράς δικαστικών λειτουργιών και δικαστικών υπαλλήλων.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 1 της Οδηγίας 2016/680 θεσπίζονται κανόνες που αφορούν στην προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές³⁹ ειδικά για τους σκοπούς της πρόληψης, της διερεύνησης, της ανίχνευσης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων, περιλαμβανομένων της προστασίας από απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και της αποτροπής τους. Σύμφωνα με το κείμενο της Οδηγίας, προστατεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι ελευθερίες των φυσικών προσώπων και, ειδικότερα, το δικαίωμά τους στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και διασφαλίζεται ταυτόχρονα ότι η ανταλλαγή

³⁵ Κουτνατζή-Παναγοπούλου, Φ.: Συνταγματική θεώρηση του νόμου περί προστασίας δεδομένων (Ν 4624/2019), ΔΙΜΕΕ 3 (2019), 334 επ. με τις εκεί παραπομπές, όπου και ενδεικτικά παραδείγματα

³⁶ Βλ. για θετική και αρνητική οριοθέτηση του όρου «επεξεργασία» κατά το προϊσχύον δίκαιο του Ν. 2472/1997, σε Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, Ε.: ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2016, σελ. 56-60

³⁷ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ της 1ης Οκτωβρίου 2019 για τη θέσπιση εσωτερικού μηχανισμού ελέγχου σε περιπτώσεις επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο των δικαιοδοτικών καθηκόντων του Δικαστηρίου (2019/C 383/02), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 11.11.2019, C 383/2 /EL, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2019/383/02&from=EL>

³⁸ Κουτνατζή-Παναγοπούλου, Φ.: Συνταγματική θεώρηση του νόμου περί προστασίας δεδομένων (Ν 4624/2019), ό.π., σελ. 335

³⁹ Με τον όρο «αρμόδια αρχή» η Οδηγία στο άρθρο 3.7 ορίζει: α) κάθε δημόσια αρχή αρμόδια για την πρόληψη, τη διερεύνηση, την ανίχνευση ή τη δίωξη ποινικών αδικημάτων ή την εκτέλεση ποινικών κυρώσεων, περιλαμβανομένων της προστασίας από απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και της αποτροπής τους· ή β) κάθε άλλος οργανισμός ή φορέας στον οποίο το δίκαιο κράτους μέλους αναθέτει ρόλο δημόσιας αρχής και την εκτέλεση δημόσιων εξουσιών για τους σκοπούς της πρόληψης, της διερεύνησης, της ανίχνευσης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων, περιλαμβανομένων της προστασίας από απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και της αποτροπής τους·

δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μεταξύ των αρμόδιων αρχών εντός της Ένωσης, εφόσον αυτή απαιτείται από το ενωσιακό δίκαιο ή το δίκαιο των κρατών μελών, δεν μπορεί να περιοριστεί ούτε να απαγορευτεί για λόγους που σχετίζονται με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Σημειώνεται ότι η Οδηγία δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να προβλέπουν ισχυρότερες διασφαλίσεις από αυτές που θεσπίζονται σε αυτή αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των υποκειμένων των δεδομένων σε ό,τι αφορά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τις αρμόδιες αρχές. Όσον αφορά τη νόμιμη βάση επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αυτή συνίσταται στην εκτέλεση καθήκοντος που ασκείται από αρχή αρμόδια για τους προβλεπόμενους στην Οδηγία σκοπούς.

Αναφορικά με τη χρήση αλγοριθμικών μεθόδων που επεξεργάζονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στο χώρο της Δικαιοσύνης, βαρύνουσας σημασίας είναι η νομική ρύθμιση της «κατάρτισης προφίλ» και της «αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων», τεχνικές που μπορούν να λαμβάνουν χώρα είτε συνδυαστικά είτε χωριστά και προβλέπονται τόσο στο άρθρο 22 του Κανονισμού όσο και στο άρθρο 11 της Οδηγίας. Λαμβανομένου υπόψη του ειδικού χαρακτήρα της επεξεργασίας που διενεργείται για τους σκοπούς επιβολής του νόμου στο πλαίσιο της Οδηγίας, καθίσταται σαφές ότι η συγκατάθεση του υποκειμένου δεν μπορεί να αποτελέσει νόμιμη βάση επεξεργασίας, λόγω της ύπαρξης σαφούς ανισορροπίας ισχύος μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας⁴⁰. Διευκρινίζεται ότι ενώ στο κείμενο του Κανονισμού παρέχεται το δικαίωμα του υποκειμένου να μην υπόκειται σε αυτοματοποιημένη επεξεργασία, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα που το αφορούν ή το επηρεάζουν σημαντικά με παρόμοιο τρόπο, η Οδηγία προϋποθέτει ότι τα έννομα αυτά αποτελέσματα πρέπει να είναι δυσμενή (πχ. εφαρμογή αυξημένων μέτρων ασφάλειας ή εποπτείας από τις αρμόδιες αρχές) ή να θίγουν το υποκείμενο των δεδομένων σε μεγάλο βαθμό (πχ. μη επιβίβαση επιβάτη λόγω καταχώρισής του σε μαύρη λίστα).

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που εξέδωσε η Ομάδα εργασίας του άρθρου 29 σχετικά με την κατάρτιση προφίλ⁴¹, η ανθρώπινη παρέμβαση συνιστά στοιχείο καθοριστικής σημασίας καθώς παρέχει στο υποκείμενο των δεδομένων τη δυνατότητα να μην υπόκειται σε ακατανόητες αυτοματοποιημένες αποφάσεις οι οποίες ενδέχεται να παρουσιάζουν σφάλματα ή μεροληψία καθώς και τη δυνατότητα επικοινωνίας με τον υπεύθυνο επεξεργασίας, ο οποίος είναι ανοικτός στην παραλαβή πρόσθετων στοιχείων ή στην αμφισβήτηση που επιθυμεί ενδεχομένως να προβάλει το υποκείμενο των δεδομένων. Η έννοια της ανθρώπινης παρέμβασης, συναντάται τόσο στο κείμενο του Κανονισμού όσο και σε αυτό της Οδηγίας, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 38 της οποίας η ανθρώπινη παρέμβαση πρέπει να υπόκειται σε κατάλληλες εγγυήσεις, όπως η ειδική ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, το δικαίωμα του υποκειμένου στη διατύπωση της άποψής του, το δικαίωμά του να απαιτήσει αιτιολόγηση της απόφασης που ελήφθη κατόπιν της εν λόγω αξιολόγησης και το δικαίωμά του για αμφισβήτηση της απόφασης. Σύμφωνα με το άρθρο 22.4 του Κανονισμού η αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων η οποία βασίζεται σε ευαίσθητα δεδομένα επιτρέπεται, υπό την προϋπόθεση ωστόσο ότι υφίσταται νομική βάση στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ ή του εθνικού δικαίου. Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 11.2

⁴⁰ Βλ. Γνώμη Ομάδας 29 σχετικά με ορισμένα βασικά ζητήματα της οδηγίας (ΕΕ) 2016/680 για την επιβολή του νόμου, WP 258-29.11.2017, https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=610178

⁴¹ Κατευθυντήριες γραμμές για την αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων και την κατάρτιση προφίλ για τους σκοπούς του κανονισμού 2016/679, ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 29, 17/ΕΛ WP251 αναθ.01,3.10.2017, όπως αναθεωρήθηκε στις 6.02.2018, σε: https://www.dpa.gr/sites/default/files/2020-05/wp251rev01_el.pdf

της Οδηγίας, ορίζεται ότι οι αποφάσεις που βασίζονται αποκλειστικά σε αυτοματοποιημένη επεξεργασία, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, δεν βασίζονται στις ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁴², εκτός εάν υφίστανται κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων. Ομοίως απαγορεύεται, σύμφωνα με το άρθρο 11.3 της Οδηγίας, η κατάρτιση προφίλ που έχει ως αποτέλεσμα διακρίσεις εις βάρος φυσικών προσώπων με βάση τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Δυνάμει του άρθρου 24 της Οδηγίας οι υπεύθυνοι επεξεργασίας υποχρεούνται να τηρούν αρχείο πράξεων επεξεργασίας στο οποίο προσδιορίζουν αν προβαίνουν σε κατάρτιση προφίλ. Πρόκειται για σημαντική απαίτηση, για την επιβολή της οποίας τα κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν ειδική μέριμνα.

Λόγω του είδους της επεξεργασίας που διενεργείται, της φύσης των δεδομένων που υφίστανται επεξεργασία, της έκτασης της επεξεργασίας, του πλαισίου εντός του οποίου διενεργείται η επεξεργασία, των σκοπών επεξεργασίας και των πηγών κινδύνου, η λογική της αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεως μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά τη ζωή ενός ανθρώπου. Η προβλεπόμενη στα άρθρα 27.1 της Οδηγίας και 35.1 του Κανονισμού υποχρέωση διενέργειας εκτίμησης αντικτύπου των επιπτώσεων στην προστασία των δεδομένων, θα πρέπει να αφορά στο σύνολο των προστατευτέων δικαιωμάτων που αναφέρονται στην προστασία προσωπικών δεδομένων ή σχετίζονται με αυτήν και να συμπεριλαμβάνει και την κατανόηση των εγγυήσεων που προβλέπονται, τόσο στο πλαίσιο της έννομης τάξης όσο και σε σχέση με τη σχεδιαζόμενη επεξεργασία υπό εκτίμηση⁴³.

Κατά το σχεδιασμό αλλά και κατά τη λειτουργία του οιοδήποτε συστήματος τεχνητής νοημοσύνης, πρέπει να τηρούνται όλες οι αρχές προστασίας δεδομένων, δηλαδή η νομιμότητα, η αντικειμενικότητα και η διαφάνεια, ο περιορισμός του σκοπού, η ελαχιστοποίηση των δεδομένων, η ακρίβεια των δεδομένων, ο περιορισμός της περιόδου αποθήκευσης, η ακεραιότητα και η εμπιστευτικότητα των δεδομένων αλλά και η λογοδοσία του υπεύθυνου επεξεργασίας που φέρει την ευθύνη του συστήματος και είναι σε θέση να αποδείξει τη συμμόρφωσή του με τις παραπάνω αρχές. Η λογοδοσία συνιστά εκτός από υποχρέωση του υπεύθυνου επεξεργασίας και μέσο απόδειξης διά του οποίου αποδίδονται τυχόν ευθύνες σε περίπτωση σφάλματος κατά το σχεδιασμό, την εγκατάσταση ή/και τη λειτουργία ενός πληροφοριακού συστήματος.

Δεδομένου ότι ο όγκος των δεδομένων που υφίστανται επεξεργασία στο χώρο της δικαιοσύνης είναι εξαιρετικά μεγάλος, πολλά δε από τα δεδομένα ανήκουν στις λεγόμενες ειδικές κατηγορίες (ενδεικτικά, δεδομένα υγείας σε περίπτωση που εκδικάζεται λ.χ. αίτηση υπαγωγής σε δικαστική συμπαράσταση, ποινικές καταδίκες λ.χ. για αίτηση συγχώνευσης ποινών, δεδομένα φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής σε περίπτωση που εκδικάζεται λ.χ. διοικητική απέλαση αλλοδαπού), ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να εφαρμόζει αποτελεσματικά, τόσο κατά την στιγμή του καθορισμού των μέσων επεξεργασίας όσο και κατά την στιγμή της επεξεργασίας,

⁴² Σύμφωνα με το άρθρο 10 της Οδηγίας, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και η επεξεργασία γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων για την αποκλειστική ταυτοποίηση ενός φυσικού προσώπου ή δεδομένων που αφορούν στην υγεία ή τη σεξουαλική ζωή ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό επιτρέπεται μόνο όταν είναι απολύτως αναγκαίες, με την επιφύλαξη των κατάλληλων διασφαλίσεων για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του υποκειμένου των δεδομένων και εφόσον: α) επιτρέπονται από το δίκαιο της Ένωσης ή των κρατών μελών· β) επιβάλλονται για την προστασία των ζωτικών συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων ή άλλου φυσικού προσώπου· ή γ) η επεξεργασία αυτή αφορά σε δεδομένα τα οποία έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων.

⁴³ Μήτρου, Λ.: Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων, νέο δίκαιο-νέες υποχρεώσεις-νέα δικαιώματα, Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα (29), ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 103 επ. με τις εκεί παραπομπές

κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα, όπως για παράδειγμα με ψευδωνυμοποίηση των δεδομένων, σχεδιασμένα για την εφαρμογή των αρχών προστασίας των δεδομένων, όπως για παράδειγμα με ελαχιστοποίηση των δεδομένων και ενσωμάτωση των απαραίτητων εγγυήσεων στην επεξεργασία κατά τρόπο ώστε να πληρούνται οι απαιτήσεις του Κανονισμού και της Οδηγίας και να προστατεύονται τα δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων. Στην κατεύθυνση αυτή, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να εφαρμόζει κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για να διασφαλίζει ότι, εξ ορισμού, υφίστανται επεξεργασία μόνο τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που είναι απαραίτητα για τον εκάστοτε σκοπό της επεξεργασίας (π.χ. δεδομένα οικονομικής συμπεριφοράς⁴⁴ για εκδίκαση αίτησης Ν.3869/2010), σε όλο το εύρος των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που συλλέγονται, το βαθμό της επεξεργασίας τους, την περίοδο αποθήκευσης και τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτά, γεγονός που διασφαλίζει ότι εξ ορισμού, τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν καθίστανται προσβάσιμα χωρίς την παρέμβαση του φυσικού προσώπου σε αόριστο αριθμό φυσικών προσώπων.

Η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, στηρίζεται στην καθιέρωση δικαιωμάτων των υποκειμένων που αναγνωρίζει σε αυτά τόσο ο Κανονισμός όσο και η Οδηγία με βασικό αυτό της ενημέρωσής τους⁴⁵ και υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει ο Κανονισμός (άρθρα 12-22) και η Οδηγία (άρθρα 12-18). Τα δικαιώματα αυτά συνιστούν παράλληλα υποχρεώσεις για τους υπεύθυνους επεξεργασίας, οι οποίοι υπό την καθοδήγηση ειδικού κατά περίπτωση πλαισίου θα μπορούν να εφαρμόζουν τις απαιτούμενες θεσμικές εγγυήσεις ανά δικαιοδοτικό κλάδο⁴⁶, βελτιώνοντας μεταξύ άλλων και τη δραστηριότητα αυτοελέγχου τους.

2.2 Οι κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη⁴⁷, η χρήση των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης, πρέπει να τίθεται στην υπηρεσία της ανθρωπότητας και του κοινού καλού, με στόχο τη βελτίωση της ευημερίας και της ελευθερίας του ανθρώπου. Σκοπός της χρήσης των συστημάτων αυτών, πρέπει να είναι η μεγιστοποίηση των οφελών και ταυτόχρονα η πρόληψη και ελαχιστοποίηση των κινδύνων τους, ώστε να εξασφαλίζεται η αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη. Προκειμένου να επιτευχθεί η αξιοπιστία αυτή, πρέπει να τηρείται κατά βάση μια σειρά νομικών δεσμευτικών κανόνων, σε ευρωπαϊκό, εθνικό και διεθνές επίπεδο ως προς τον σχεδιασμό, την εγκατάσταση και τη χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης, κανόνες που είτε προέρχονται από το πρωτογενές ή το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ⁴⁸ είτε από κατευθυντήριες γραμμές, γνώμες, οδηγίες και κανόνες που εφαρμόζονται (και) σε συγκεκριμένες εφαρμογές τεχνητής

⁴⁴ Μυλώση, Μ.: Η έννομη προστασία των δεδομένων οικονομικής συμπεριφοράς από την αθέμιτη ηλεκτρονική επεξεργασία τους. Συγκριτική μελέτη της νομικής ρύθμισης σε Ελλάδα και Γαλλία, Διδακτορική Διατριβή: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/42327>

⁴⁵ Για διεξοδική ανάλυση του δικαιώματος του υποκειμένου στην ενημέρωση, βλ. Μυλώση, Μ.-Αλεξανδροπούλου, Ε.: Η ενημέρωση του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων σύμφωνα με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων και τον Ν. 4624/2019: Κριτικές σκέψεις, ΔΙΤΕ 2020/2, 188-199

⁴⁶ Βλ. σχετικά αιτιολογικές σκέψεις Οδηγίας 2016/680, 20 επ.

⁴⁷ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΙΣΤΗ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ, ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΟΜΑΔΑ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ ΥΨΗΛΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΣΥΣΤΑΘΕΙΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΝ ΙΟΥΝΙΟ ΤΟΥ 2018, Απρίλιος 2019, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3988569-0434-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-el/format-pdf>

⁴⁸ Βλ. σχετικά νομοθετήματα «πρώτης», «δεύτερης» και «τρίτης» γενιάς σε Αλεξανδροπούλου, Ε.: ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ, ό.π. σελ. 197-221

νοημοσύνης⁴⁹. Η τήρηση της νομοθεσίας πρέπει προφανώς να συμβαδίζει με τις τεχνολογικές εξελίξεις και να διατυπώνει με τη μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια τα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα ασφαλείας που ενισχύουν αφενός την υποχρέωση του εκάστοτε υπεύθυνου επεξεργασίας για δημιουργία ισχυρών και ανθεκτικών πληροφοριακών συστημάτων σε σχέση με τις πιθανές στρεβλώσεις που μπορεί να εμφανίζουν, την κακόβουλη ή τυχαία απώλεια, αλλοίωση, μετάδοση ή καταστροφή των περιεχόμενων σε αυτά δεδομένων και αφετέρου τη διασφάλιση της εμπιστευτικότητας, της ακεραιότητας και της αυθεντικότητας των δεδομένων σε όλον τον κύκλο ζωής ενός συστήματος. Η νομοθεσία και η τεχνολογική ισχύς των πληροφοριακών συστημάτων πρέπει, όπως εύστοχα επισημαίνεται στο κείμενο των Κατευθυντήριων Γραμμών, να ευθυγραμμίζονται με τους κανόνες δεοντολογίας και μάλιστα αυτό το νομοθετικό, τεχνικό και δεοντολογικό πλαίσιο, να είναι συνεκτικό για όλα τα κράτη της ΕΕ, κάτι που άλλωστε προβλέπει τόσο ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων όσο και η Οδηγία 2016/680, προς αποφυγή κατακερματισμού της εφαρμογής προστασίας δεδομένων σε ολόκληρη την Ένωση⁵⁰.

Στη διασφάλιση της αξιοπιστίας ενός συστήματος τεχνητής νοημοσύνης συμβάλλουν τόσο ο σεβασμός θεμελιωδών δικαιωμάτων όσο και η τήρηση βασικών αρχών. Ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας υπό την έννοια ότι «όλοι οι άνθρωποι αντιμετωπίζονται με σεβασμό λόγω του ότι αποτελούν ηθικά υποκείμενα, και όχι απλώς αντικείμενα που υφίστανται διαλογή, ταξινόμηση, χαρακτηρισμό, αγελοποίηση, κοινωνικό προγραμματισμό ή χειραγώγηση»⁵¹, είναι πρωτεύουσας σημασίας. Ομοίως, η εξασφάλιση της ελευθερίας του ατόμου σε συνάρτηση με το σεβασμό στην ανθρώπινη αυτονομία και παράλληλα η ενσωμάτωση της δέσμευσης των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης ότι δεν λειτουργούν με τρόπους που υπονομεύουν τις θεμελιώδεις δεσμεύσεις στις οποίες στηρίζεται το κράτος δικαίου, τους υποχρεωτικούς νόμους και κανονισμούς και ότι διασφαλίζουν τις δέουσες διαδικασίες και την ισότητα ενώπιον του νόμου, θωρακίζουν την αξιοπιστία ενός συστήματος τεχνητής νοημοσύνης. Βασική παράμετρος ενός αξιόπιστου συστήματος τεχνητής νοημοσύνης είναι η τήρηση της ισότητας, της απαγόρευσης των διακρίσεων και της αλληλεγγύης, υπό την έννοια ότι οι λειτουργίες του συστήματος δεν είναι δυνατό να οδηγούν σε αποτελέσματα που χαρακτηρίζονται από αθέμιτη μεροληψία (π.χ. τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται για την εκπαίδευση των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο συμπεριληπτικά, αντιπροσωπεύοντας διαφορετικές ομάδες πληθυσμού). Με τον τρόπο αυτό εφαρμόζονται οι αρχές της πρόληψης βλάβης και της δικαιοσύνης που απαιτούνται για μια αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη.

Στο πλαίσιο της αρχής της διαφάνειας και της λογοδοσίας που εισάγει ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων και η Οδηγία 2016/680, καθοριστικής σημασίας είναι η επεξηγησιμότητα⁵² για την οικοδόμηση και τη διατήρηση της εμπιστοσύνης των χρηστών απέναντι στα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης. Οι διαδικασίες πρέπει να είναι διαφανείς, οι δυνατότητες και ο σκοπός των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης πρέπει να κοινοποιούνται ανοικτά και οι αποφάσεις να επεξηγούνται στους άμεσα και έμμεσα επηρεαζόμενους. Διευκρινίζεται ότι, οι απαιτήσεις για την αξιοπιστία ενός συστήματος τεχνητής νοημοσύνης αφορούν όλο το εύρος των εργασιών, από το σχεδιασμό μέχρι τη χρήση του και όλο το εύρος των εμπλεκόμενων μερών, από τον προγραμματιστή που το σχεδιάζει, αυτόν που το εγκαθιστά μέχρι και τον τελικό χρήστη (εν προκειμένω δικαστικοί υπάλληλοι,

⁴⁹ Βλ. ενδεικτικά, Γνώμη 02/2015 σχετικά με τον κώδικα δεοντολογίας της ομάδας C-SIG για το υπολογιστικό νέφος- WP232/22.09.2015, Γνώμη 03/2017 για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο των συνεργατικών ευφυών συστημάτων μεταφορών (C-ITS), WP 252/4.10.2017

⁵⁰ Βλ. σχετικά, αιτιολογική σκέψη 9 του Κανονισμού και 15 της Οδηγίας

⁵¹ Βλ. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΙΣΤΗ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ, ό.π. σελ. 13

⁵² Βλ. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΙΣΤΗ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ, ό.π.σελ.16

δικηγόροι, δικαστές, βοηθοί νομικών επαγγελματιών, κλπ) που θα πρέπει να ενημερώνονται σχετικά με τις συγκεκριμένες απαιτήσεις, ώστε να είναι σε θέση να ζητούν την τήρησή τους.

2.3 Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους

Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους συνιστά το πρώτο οργανωμένο εγχείρημα από την Ευρωπαϊκή Ένωση για καταγραφή της χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης στον τομέα της δικαιοσύνης και αποτελεί πολύτιμο εργαλείο γνώσης για το σύγχρονο νομικό καθώς συνοψίζει τις βασικές γνώσεις που πρέπει να έχει ως χρήστης συστήματος τεχνητής νοημοσύνης, παρουσιάζει τα ηθικά ζητήματα που εγείρονται, προτείνει λύσεις για τη δεοντολογική χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, καταγράφει και εξειδικεύει τις βασικές αρχές που συναντά κανείς (και) στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων, της Οδηγίας και στις Κατευθυντήριες Γραμμές Δεοντολογίας για αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη. Ειδικότερα, υπογραμμίζει ως βασικές αρχές την αρχή του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, την αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης, την αρχή της ποιότητας και της ασφάλειας δεδομένων, επισημαίνοντας ότι η επεξεργασία δικαστικών αποφάσεων και δεδομένων πρέπει να γίνεται με τη χρήση πιστοποιημένων πηγών και άυλων δεδομένων με βάση μοντέλα που έχουν δημιουργηθεί με διεπιστημονικό τρόπο μέσα σε ένα ασφαλές τεχνολογικό περιβάλλον, την αρχή της διαφάνειας, της αμεροληψίας και της δίκαιης μεταχείρισης καθώς και την αρχή του «ελέγχου από τον χρήστη», επισημαίνοντας ότι πρέπει να αποφεύγεται μία τυποποιημένη προσέγγιση και να διασφαλίζεται ότι οι χρήστες είναι ενημερωμένοι και έχουν τον έλεγχο των επιλογών τους.

Περαιτέρω, ο Χάρτης αναλύει τους τρόπους εφαρμογής στην αστική, διοικητική και ποινική δικαιοσύνη περιγράφοντας διεξοδικά τις δυνατότητες και τα όρια των εργαλείων της λεγόμενης «προβλεπτικής δικαιοσύνης». Ξεχωριστό κεφάλαιο στο Χάρτη αφιερώνεται στην προστασία των προσωπικών δεδομένων με έμφαση στο δικαίωμα των υποκειμένων των δεδομένων να μην υπόκεινται σε αυτοματοποιημένες αποφάσεις που τα επηρεάζουν σημαντικά χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η άποψή τους, το δικαίωμα της ενημέρωσης για τη λογική με την οποία διενεργείται η επεξεργασία των δεδομένων από τους αλγόριθμους, το δικαίωμα εναντίωσής του υποκειμένου σε μια τέτοια επεξεργασία και το δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Στο ίδιο κείμενο, αναλύονται τα ηθικά προβλήματα που γεννώνται στα δικαστικά συστήματα από τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης, τα οποία εξετάζονται αμέσως παρακάτω.

3. Ηθική Θεώρηση

Η πρώτη και βασική ανησυχία που εγείρει η χρήση των αυτοματοποιημένων συστημάτων είναι το ενδεχόμενο μείωσης θέσεων εργασίας φυσικών προσώπων και αντικατάστασής τους από μηχανές. Αναμφίβολα, η χρήση μηχανών/ρομπότ στο χώρο της δικαιοσύνης θα μπορούσε να χρησιμεύσει για διεκπεραιωτικές εργασίες όπως για παράδειγμα η μετάφραση συγκεκριμένων προτυποποιημένων εγγράφων, η μαζική ενημέρωση μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των ενδιαφερόμενων μερών που είναι μέλη σε πλατφόρμα νομικής ενημέρωσης για νομοθετήματα που εκδίδονται, για οργάνωση πελατειακής βάσης δικηγόρου ανά αντικείμενο, για

γραμματειακή υποστήριξη, για υπενθυμίσεις, κλπ. Τα δικαστικά συστήματα που υποστηρίζουν εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης, δείχνουν να έχουν έναν σαφές προβάδισμα αναφορικά με την ταχύτητα και την καλύτερη οργάνωση των υπηρεσιών που παρέχουν σε σχέση με τον άνθρωπο. Εντούτοις, όσο και αν έχει επιχειρηθεί να υποκατασταθούν διαδικασίες ή να περιοριστεί ο ρόλος του δικηγόρου ή του δικαστή από μηχανές, έχει αποδειχθεί ότι η γενίκευση υποθέσεων είναι σε αρκετές περιπτώσεις αυθαίρετη και επομένως παρακινδυνευμένη και ως εκ τούτου υπάρχει κίνδυνος αλλοίωσης της δικανικής κρίσης όπως εξετάστηκε παραπάνω με τον αλγόριθμο COMPAS.

Στα ευφυή συστήματα, η λειτουργία των οποίων βασίζεται στη λογική των αλγορίθμων, απουσιάζει το στοιχείο της ανθρώπινης σχέσης μεταξύ των φυσικών προσώπων και της αλληλεπίδρασής τους, στοιχείο απαραίτητο για το χώρο της δικαιοσύνης, καθώς η ανθρώπινη λογική και η ενσυναίσθηση⁵³ που εκ του ρόλου του οφείλει να έχει ο δικηγόρος ή ο δικαστής μπορούν να αιτιολογήσουν τη συμπεριφορά, τις πράξεις, τη θέση, το συναίσθημα, τις σκέψεις ή την κατάσταση κάποιου άλλου ανθρώπου, ασχέτως αν συμφωνούν με αυτές. Ο ρόλος του δικαστή και του δικηγόρου δεν μπορεί να παρακάμπτεται σε μια ευνομούμενη δημοκρατική κοινωνία. Στο ελληνικό δικαιοσύνη σύστημα για παράδειγμα, το άρθρο 8 Σ κατοχυρώνει το δικαίωμα του πολίτη στην εκδίκαση της υπόθεσής του από το φυσικό δικαστή που έχει οριστεί από το νόμο⁵⁴. Η αρχή του νόμιμου φυσικού δικαστή συνδέεται άμεσα με την ανεξαρτησία, την ελεύθερη ανάπτυξη της επιστημονικής σκέψης και έρευνας και με την αμεροληψία του δικαστή κατ' άρθρο 87 § 1Σ. Περαιτέρω, ο θεσμικός ρόλος του δικηγόρου αποτελεί εξέγυσο για την αναζήτηση της αλήθειας, τη διασφάλιση της τήρησης και της ορθής ερμηνείας των κανόνων δικαίου καθώς και της εμπιστευτικότητας στη σχέση με τον εντολέα του.

Εξίσου σημαντικό ζήτημα είναι το αν ο νομικός συλλογισμός μπορεί να οριοθετηθεί αποκλειστικά μέσω αλγορίθμων στηριζόμενος σε μία διαδικασία αναγνώρισης μοτίβων όπως δηλαδή συμβαίνει με την τεχνητή νοημοσύνη. Όπως οι αλγόριθμοι, έτσι και ο νομικός συλλογισμός δεν μπορεί να είναι στατικός. Οι αλγόριθμοι, έχουν το χαρακτηριστικό να επικεντρώνονται αυτόματα στις αλληλεπιδράσεις που δημιουργούνται κατά τη φάση της εκμάθησής τους και όσο και αν εξελίσσονται, δεν μπορούν να συμπεριλάβουν σε αλγοριθμικό μοντέλο «τυποποίησης» νομικού συλλογισμού μεταβλητές όπως είναι η ερμηνεία του κανόνα δικαίου στην οποία προβαίνει ένας δικηγόρος ή ένας δικαστής ή συναισθήματα όπως για παράδειγμα η επιείκεια που μπορεί να επιδείξει ένας δικαστής με βάση τις συνθήκες που διαμόρφωσαν το υπό κρίση του γεγονός (π.χ. ανηλικότητα δράστη, ένδεια, κατάσταση ανάγκης, προβλήματα υγείας). Είναι σαφές ότι η τυποποίηση της περιγραφής ενός προβλήματος διευκολύνει την επίλυσή του. Κατ'αντιστοιχία, η τυποποίηση των βημάτων επίλυσης, διευκολύνει την αυτοματοποίηση, δηλαδή την υλοποίηση του τρόπου επίλυσης σε ένα υπολογιστικό σύστημα. Η αυτοματοποίηση αυτή επιτυγχάνεται μέσω αυστηρά προκαθορισμένων βημάτων, δηλαδή αλγορίθμων, που πρέπει να εφαρμοστούν για να επιλυθεί το πρόβλημα⁵⁵. Σε ένα νομικό πρόβλημα για παράδειγμα, η επιλογή ενός αλγορίθμου βασίζεται στον

⁵³ Ενσυναίσθηση είναι ο όρος που χρησιμοποιείται κυρίως ως μετάφραση του αγγλικού empathy. Στα αρχαία ελληνικά η λέξη εμπάθεια εξέφραζε έντονη συγκίνηση ή πάθος, ενώ στα νέα ελληνικά σημαίνει έντονα αρνητικά συναισθήματα. Η λέξη ενσυναίσθηση (εν + συν + αίσθηση) έχει επιλεγεί για να αποδώσει το νόημα του να «αισθάνομαι μέσα σε κάποιον άλλον». Η λέξη ενσυναίσθηση μοιάζει με τη λέξη συμπάθεια, όμως δεν ταυτίζεται και είναι πέρα από την έννοια αυτή. Σταλίκας, Α. -Χαμοδράκα, Μ.: Θεμελιώδη θέματα ψυχοθεραπείας. Η ενσυναίσθηση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σελ. 22-23, Μπαμπινιώτης, Γ., ανάλυση του όρου «Συμπάθεια», στο: Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Αθήνα 2002, σελ. 1687

⁵⁴ Σπυρόπουλος, Φ., Κοντιάδης, Ξ., Ανθόπουλος, Χ., Γεραπετρίτης, Γ., Σύνταγμα, κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 187 επ.

⁵⁵ Τεχνητή Νοημοσύνη,ό.π. σελ. 40-41

αριθμό των καταστάσεων που συντρέχουν και που αναγνωρίζει τη δυνατότητα εύρεσης λύσεων, εφόσον αυτές υπάρχουν, τον αριθμό των λύσεων, την ποιότητα των λύσεων, την αποδοτικότητά του σε χρόνο και την ευκολία υλοποίησής του. Έτσι, υπό προϋποθέσεις, μπορεί να χρησιμοποιηθεί πλήρως αυτοματοποιημένη διαδικασία αίτησης λ.χ. για συναινετική εξάλειψη προσημείωσης επί ακινήτου, εφόσον τα εμπλεκόμενα μέρη συμφωνούν, προσκομίζεται η απόφαση εγγραφής προσημείωσης, τα πιστοποιητικά βαρών, περιγράφεται το ακίνητο σε τυποποιημένο υπόδειγμα, προκύπτει η εξόφληση του ποσού δανεισμού και έχουν εκδοθεί τα απαιτούμενα πιστοποιητικά που είναι προαπαιτούμενα για την εξάλειψη προσημείωσης (κτηματολογικό φύλλο, διάγραμμα, πιστοποιητικό ΕΝΦΙΑ, κλπ). Στην περίπτωση αυτή, η χρήση των αλγορίθμων θα μπορούσε να υποκαταστήσει τη διαδικασία και να «μοντελοποιήσει» το νομικό συλλογισμό. Αντιθέτως, αυτό δεν μπορεί να ισχύσει στην πλειονότητα των υποθέσεων που χειρίζεται η δικαιοσύνη, λόγω των σύνθετων ή δυσερμήνευτων κανόνων δικαίου, ακόμα και σε περιπτώσεις φαινομενικά «εύκολες» ως προς το νομικό τους χειρισμό. Πέραν αυτών των παραμέτρων, τυχόν γενικευμένη τυποποίηση της νομικής σκέψης μπορεί να υποκαταστήσει την ανεξάρτητη και ως εκ τούτου «επικίνδυνη» από άποψη προβλεψιμότητας ανθρώπινη σκέψη με ελεγχόμενες ψηφιακές πλατφόρμες και λογισμικά που οδηγούν σε στοχευμένα αποτελέσματα.

Με τη χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης, καθίσταται ολοένα και πιο αποδοτική η ταυτοποίηση μεμονωμένων προσώπων τόσο από δημόσιους όσο και από ιδιωτικούς φορείς. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα μεθόδων που χρησιμοποιούν οι δικωκτικές αρχές με την ανάλυση ψηφιακών πειστηρίων (δακτυλικά αποτυπώματα, φωτογραφίες υπόπτων που καταχωρίζονται σε βάσεις δεδομένων, ανάλυση φωνής, ανιχνευτής ψεύδους), τη λήψη ή την καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους λ.χ. για απόδειξη τέλεσης αξιόποινων πράξεων και ταυτοποίησης του δράστη ή για τη διαχείριση της κυκλοφορίας (αντιμετώπιση εκτάκτων καταστάσεων στο οδικό δίκτυο, ρύθμιση της κυκλοφορίας οχημάτων, πρόληψη και διαχείριση τροχαίων ατυχημάτων)⁵⁶. Σε πολλές περιπτώσεις, η ταυτοποίηση των φυσικών προσώπων μπορεί να είναι το ζητούμενο καθώς εξυπηρετεί για παράδειγμα τους σκοπούς της πρόληψης ή της καταστολής της παραβατικότητας, εντούτοις μπορεί να εγείρει σοβαρά ζητήματα για την προστασία της ιδιωτικότητας του ατόμου, όταν αυτό δεν ενημερώνεται (επαρκώς) από τον υπεύθυνο επεξεργασίας ή δεν χορηγεί τη συγκατάθεσή του όπου ο Κανονισμός, η Οδηγία 2016/680 ή ο εκάστοτε εφαρμοστικός νόμος προβλέπει.

Περαιτέρω, με τη χρήση συστήματος τεχνητής νοημοσύνης, υπάρχει σοβαρός κίνδυνος αυτοματοποιημένης ατομικής λήψης αποφάσεων ή κατάρτισης προφίλ, χωρίς να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της διάταξης του άρθρου 22 του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων ή του άρθρου 11 της Οδηγίας. Ο χαρακτηρισμός φυσικών προσώπων στα οποία αποδίδεται συγκεκριμένη ιδιότητα (άπορος, δικαιοπρακτικά ανάκανος, ανάπηρος, κλπ) ή τα οποία συγκαταλέγονται σε συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα (αιτούντες του ευεργετήματος νομικής βοήθειας σύμφωνα με το Ν.4724/2014), θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο εάν υπάρχει σαφής αιτιολόγηση και όταν τα μέτρα είναι αναλογικά και δίκαια. Όπως ορθά επισημαίνεται στις κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη, η διαφάνεια δεν μπορεί να αποτρέψει τις τυχόν διακρίσεις ή να εξασφαλίσει τη δικαιοσύνη και δεν αποτελεί πανάκεια για το πρόβλημα του χαρακτηρισμού, εντούτοις, θα πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα εξαίρεσης από τον μηχανισμό χαρακτηρισμού, όταν είναι δυνατό, χωρίς αρνητικές συνέπειες, διαφορετικά θα πρέπει να παρέχονται μηχανισμοί για την αμφισβήτηση και την

⁵⁶ Βλ. σχετικά Π.Δ. 75/2020, Χρήση συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους, ΦΕΚ Α'173/10.09.2020

αποκατάσταση των χαρακτηρισμών⁵⁷. Καίριος είναι ο προβληματισμός που εγείρεται για τους χρήστες ενός συστήματος τεχνητής νοημοσύνης, οι οποίοι πρέπει να γνωρίζουν εκ των προτέρων αν αλληλεπιδρούν άμεσα με άλλο φυσικό πρόσωπο ή με μηχανικό μέσο (αλγόριθμο), γεγονός που επαυξάνει την υποχρέωση του εκάστοτε υπεύθυνου επεξεργασίας συστήματος τεχνητής νοημοσύνης για διαφανή ενημέρωση των χρηστών του συστήματος.

Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους, θέτει σε ορθή βάση το συσχετισμό των δεδομένων που επεξεργάζεται ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης με τη στάση των δικαστών ανά υπόθεση και την εκ των υστέρων επεξήγησή της. Έτσι, για διαπίστωση μεροληψίας που τυχόν επιδεικνύει ένας δικαστής, απαιτείται, σύμφωνα με το Χάρτη, ο εντοπισμός όλων των εν δυνάμει αιτιωδών παραγόντων μέσω ενός ερμηνευτικού πλαισίου και μιας ανάλυσης κάθε υπόθεσης ξεχωριστά και των κανόνων δικαίου που εφαρμόστηκαν από το δικαστή. Έτσι για παράδειγμα, δεν μπορεί να συνεπάγεται αυτόματα ότι ένας δικαστής οικογενειακού δικαίου που αποφασίζει συχνότερα ότι τα παιδιά θα πρέπει να ζουν με τις μητέρες τους, μεροληπτεί υπέρ των γυναικών, καθώς πρέπει να μελετηθούν όλες οι προϋποθέσεις που οδήγησαν στην απόφαση αυτή, όπως η ηλικία του παιδιού, ο χρόνος εργασίας των γονέων, το εισόδημά τους, η ύπαρξη δημόσιων υπηρεσιών παιδικής φροντίδας, η έλλειψη ενδιαφέροντος ενός εκ των γονέων να φροντίσει ένα μικρό παιδί. Ομοίως, η δημιουργία ενός δείκτη αναφορικά με το βαθμό απόρριψης ένδικων βοηθημάτων που στρέφονται κατά πράξεων διοικητικών αρχών, δε συνιστά (απαραίτητα) ένδειξη μεροληψίας του δικάσαντος δικαστή, όπως προέκυψε στην περίπτωση επεξεργασίας ονομάτων ορισμένων προέδρων διοικητικών πρωτοδικείων και διοικητικών εφετείων στη Γαλλία, τα οποία δημοσιεύτηκαν ως ανοιχτά δεδομένα.

Γίνεται σαφές ότι η ανάλυση δεδομένων που εμπεριέχονται σε ένα δικαστικό σύστημα που χρησιμοποιεί τεχνητή νοημοσύνη, μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για δικηγόρους, δικαστές και εταιρείες νομικής τεχνολογίας, η αξιοπιστία ωστόσο των δεδομένων αυτών τίθεται πολλές φορές υπό αμφισβήτηση. Αυτός είναι και ο λόγος που στη Γαλλία, δημοσιεύτηκε νόμος (LOI n° 2019-222)⁵⁸ που απαγορεύει την επαναχρησιμοποίηση των δεδομένων ταυτότητας των δικαστών με αντικείμενο την αξιολόγηση, την ανάλυση, τη σύγκριση ή την πρόβλεψη των πραγματικών ή υποτιθέμενων επαγγελματικών πρακτικών τους. Διευκρινίζεται ότι ο Χάρτης δεν επικρίνει επί της ουσίας την αξιολόγηση ενός δικαστή για τον έλεγχο τυχόν μεροληπτικής του συμπεριφοράς, αλλά οριοθετεί τις προϋποθέσεις αξιολόγησης με αντικειμενικά κριτήρια, υπογραμμίζοντας ότι η αξιολόγηση αυτή δεν μπορεί να προκύψει από την πιθανολόγηση που γίνεται μέσω των αλγορίθμων.

Δεν είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς αν ένα σύστημα μηχανικής μάθησης είναι κακόβουλο ή «προκατειλημμένο». Ακόμη όμως και να διαπιστωθεί η όποια αστοχία του συστήματος, προκειμένου αυτή να αποκατασταθεί, το σύστημα θα πρέπει να επανεκπαιδευτεί από την αρχή. Στην περίπτωση που προσπαθήσουμε να δώσουμε στο σύστημα περισσότερα δεδομένα για να επεξεργαστεί με σκοπό να οδηγήσει σε πιο σωστά αποτελέσματα, υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος το σύστημα να «υπερεκπαιδευτεί» και να χάσει την ικανότητα διαχείρισης των δεδομένων. Αυτό σημαίνει πως μπορεί οι απαντήσεις να μην είναι μεν κακόβουλες ή προκατειλημμένες, αλλά απλά λανθασμένες ή απρόβλεπτες, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τα περιβάλλοντα στα οποία λειτουργεί.

⁵⁷ Βλ. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΙΣΤΗ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ, ό.π., σελ.48

⁵⁸ LOI n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice, JORF n° 0071 du 24 mars 2019, βλ. ειδικά άρθρο 33

Τα παραπάνω είναι μέρος μόνο των ηθικών ζητημάτων που προκαλεί η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης. Η ανάγκη νομικής αντιμετώπισης των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης ως προς το αν αυτά χρησιμεύουν ως βοηθοί εκπλήρωσης⁵⁹ ή αποτελούν υποκείμενα δικαίου, η διερεύνηση για το εάν ο σχεδιασμός του προγραμματιστή υλοποιεί επιτυχώς το αποτέλεσμα που εκτελέστηκε από τον αλγόριθμο, στο πλαίσιο ελέγχου της αξιοπιστίας του συστήματος, η ύπαρξη του νομοθετικού κενού ως προς την απόδοση ευθύνης ή καταλογισμού σε περίπτωση χρήσης τεχνολογικών προϊόντων στη θέση φυσικών προσώπων, τα μη ευχερώς προσδιορίσιμα κριτήρια κατανομής των συμβατικών κινδύνων⁶⁰ αναδεικνύουν την ανάγκη του νομοθέτη για διατύπωση μιας νέας, εφαρμοσμένης κανονιστικής ηθικής, για τον καθορισμό του «ηθικού πράττειν» μέσω της εξέτασης των προτύπων για το ορθό και το εσφαλμένο και της απόδοσης μιας αξίας σε συγκεκριμένες πράξεις.

III. Τελικές σκέψεις

Η χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης προσφέρει ήδη σημαντική υποστήριξη στους επαγγελματίες της δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένων των δικαστών, των δικηγόρων και των εταιρειών νομικής τεχνολογίας. Οι δυνατότητες των αλγορίθμων έχει αποδειχθεί ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν μια υπόθεση σφαιρικά με τη βοήθεια ποσοτικών ή ποιοτικών αναλύσεων και σε κάποιες περιπτώσεις πολύ λεπτομερέστερα και αποτελεσματικότερα από τον άνθρωπο. Ο χρόνος που απαιτείται για νομική έρευνα γίνεται συντομότερος, η πρόσβαση στην πληροφορία είναι ευκολότερη και χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς. Συγκεντρωτικά δεδομένα που συλλέγονται από τις υποθέσεις που εκδικάζονται, αποτελούν μια καλή βάση δεδομένων για την καλύτερη οργάνωση της δικαιοσύνης και για το σχεδιασμό εναλλακτικών μορφών επίλυσης διαφορών. Η θετική συμβολή της τεχνητής νοημοσύνης στο χώρο της δικαιοσύνης είναι δεδομένη, καθώς πρόκειται για μια τεχνολογία που μετασχηματίζει και εξελίσσει τη δικαιοσύνη. Η διαθεσιμότητα τεράστιων ποσοτήτων ψηφιακών δεδομένων, η δημιουργία μεθοδολογίας και εργαλείων που ενισχύουν τον τρόπο λειτουργίας του δικαστικού συστήματος είναι εφαρμογές που τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης καλούνται να εκτελέσουν με στόχο την καλύτερη αποδοτικότητα των επαγγελματιών την πληρέστερη διακυβέρνηση της δικαιοσύνης.

Λόγω της φύσεως και του όγκου των δεδομένων που υφίστανται επεξεργασία στα δικαστικά συστήματα, είναι σαφές ότι ήδη από το σχεδιασμό του πληροφοριακού συστήματος που τα υποστηρίζει, πρέπει αφενός να τηρούνται όλα τα απαιτούμενα μέτρα σε επίπεδο οργάνωσης και τεχνολογικής ασφάλειας και αφετέρου να εκπονείται μελέτη εκτίμησης αντικτύπου, σε διαβούλευση με τον αρμόδιο εποπτικό φορέα, προς μεγαλύτερη διασφάλιση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των υποκειμένων των δεδομένων. Η τήρηση των αρχών που διέπουν την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, με έμφαση στη διαφάνεια της επεξεργασίας και στη λογοδοσία του υπεύθυνου επεξεργασίας, ο σεβασμός των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στο

⁵⁹ Κιτσάκης, Σ.: Τεχνητή νοημοσύνη και συμβατική διαδικασία Εισαγωγή στα βασικά προβλήματα, ΕφΑΔΠολΔ 6(2018)601-610

⁶⁰ Κιτσάκης, Σ.: Η υποκειμενική ευθύνη στην εποχή των αλγορίθμων - Αυτόνομοι πράκτορες και αστική ευθύνη, ΧρΙΔ ΙΘ'(2019)8, 569-582

υποκείμενο με έμφαση στην αυτονομία του και την ισότιμη μεταχείρισή του χωρίς διακρίσεις, η επεξηγησιμότητα των πληροφοριακών συστημάτων, η δεοντολογία που πρέπει να διέπει ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης σε όλο τον κύκλο ζωής του, αποτελούν τα εχέγγυα για ένα αξιόπιστο σύστημα τεχνητής νοημοσύνης και κατ' επέκταση για ένα αξιόπιστο δικαστικό σύστημα.

Η προσπάθεια υπαγωγής του ανθρώπινου συλλογισμού σε κωδικοποιημένη «ορθή σκέψη» με σκοπό την εξαγωγή ορθών συμπερασμάτων στο νέο πληροφοριακό περιβάλλον είναι προφανές ότι δεν είναι ευχερής, πολλώ δε μάλλον σε ένα επιστημονικό πεδίο όπως αυτό της δικαιοσύνης, όπου ο νομικός συλλογισμός και τα στοιχεία που οδηγούν σε μια απόφαση δεν είναι στατικά. Οι αλγόριθμοι, δεν είναι πάντα ουδέτεροι, καθώς οι δημιουργοί τους, συνειδητά ή ασυνείδητα, μεταφέρουν το δικό τους σύστημα αξιών σε αυτούς και υπ' αυτήν την έννοια ο κίνδυνος λάθους συσχετισμού δεδομένων (που μπορεί να οφείλεται στην ανακρίβεια ή την ακαταλληλότητά τους),εξαγωγής στρεβλών συμπερασμάτων ή εσφαλμένης ερμηνείας του νοήματος των δικαστικών αποφάσεων είναι εξαιρετικά υψηλός. Πέραν τούτου, ένα σύστημα μηχανικής μάθησης που χρησιμοποιείται στο χώρο της δικαιοσύνης, δεν είναι καθόλου απίθανο να έχει εκπαιδευτεί με τέτοιο τρόπο ώστε να προτείνει στον επαγγελματία επίλυση ένδικης ή εξωδικαστικής διαφοράς με απώτερο στόχο το κέρδος και όχι απαραίτητα την πραγματική παροχή λύσης στο πρόβλημα του αιτούντος έννομης προστασίας, συνδυάζοντας ενδεχομένως και την παράμετρο ότι τα εμπλεκόμενα μέρη είναι για παράδειγμα ασφαλισμένα με αστική ευθύνη. Η προκατάληψη αυτή των αλγορίθμων είναι προφανές ότι μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικές ανισότητες και σε μεροληπτικές συμπεριφορές, γεγονός επικίνδυνο για τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου.

Η εγρήγορση των αρμόδιων φορέων, μέσω της διαβούλευσης επαγγελματιών του νομικού κόσμου και της πληροφορικής, η ευαισθητοποίηση τους σε θέματα ιδιωτικότητας και δεοντολογίας στις νέες τεχνολογίες σε συνδυασμό με την επιμόρφωση όλων όσων χρησιμοποιούν τις εφαρμογές της τεχνητής νοημοσύνης από το στάδιο του σχεδιασμού μέχρι και το στάδιο της χρήσης του είναι το εφελτήριο για μια αξιόπιστη και ανθρωποκεντρική ψηφιακή δικαιοσύνη.